

BERETNING OM EN TROLLMANN

av

ERLING KAYSER

Blant hodejegerne på Borneo hørte det til skikk og bruk at mennene skulle ut på lange vandringer. Gifte menn kunne dra ut på store ferder, opptil et halvt års turer til fots, gjerne med hodejakt som mål.

Imens satt konene hjemme og var seksuelt bundet. De ble ofte erotisk underernært og fikk drømmer der en eller annen lå med dem. Slike drømmer var de redde for av den enkle grunn at den som kom slik i nattens drømmemørke, ble oppfattet som en ond ånd.

Samtidig var der stor spedbarnsdødelighet. Derfor skjedde det titt og ofte at drømmersken mistet et barn kort etter en slik seksuell drøm. Da var det den selvsamme onde ånd som hadde tatt barnet.

I forbindelse med begge deler, drømmen og barnets død, skyllet det innover kvinnen en opplevelse av skyld og skam. Den eneste måten å unngå psykisk sammenbrudd på var nå å få trollmannen, eller sjamanen, til å lokke til seg den onde ånden, gi ham legemlig form og så drepe ham.

Jeg har lenge vært fascinert av sjamanene og deres virke, men først nylig støtte jeg på en autentisk beretning om en sjaman og hans utrydding av onde ånder blant dayak-folket på Borneo. Sjamanen *Manang Bungai* var en kraftig 60-åring med et energisk utseende. Om hans befatning med utryddelse av onde ånder i forbindelse med kvinners sjelekval handler det følgende.

Kvinnen Menun hadde mistet to av tre barn. Hun hadde også hatt fæle drømmer om samleie med ånder. Det ble sendt bud på sjamanen *Manang Bungai* som for et klekkelig honorar lovte å ordne opp.

Sjamanene på Borneo har gjerne et kvartskrystall som har stor psykologisk betydning. Manang Bungai lot først krystallet under besvergelses sirkle over hodet til en ugift kvinne som aldri hadde hatt onde drømmer. Etterpå viste han til de nysgjerrige hvordan lysspillet inne i krystallet formet en rett figur. Etterpå gjorde han på samme måte over den ulykkelige Menun. Da han så viste tilskuerne kvartskrystallet, kunne de gjennom lysspillet se liksom en knekket figur. Han hadde på den måten bevist sine diagnostiske evner, familie og bekjente fikk ytterligere tillit til ham, og selve handlingen kunne begynne.

Han gjorde alt klart til å kalle ånden inn i huset, fikk et godt slipt spyd av Menuns ektemann, laget til litt mat, isolerte seg fra de andre bak et teppe og begynte påkallelsen av ånden. Han sang en lengselsfull kjærlighetssang med en stemme som om det skulle være husfruens:

Din egen elskede kaller.
Hun bønnfaller deg:
Kom, o Pati Merigi!
Jeg gir deg de deiligste ting
og hvisker min lengsel
langt inn mot dine ventende ører . . .

Og ganske riktig varte det ikke lenge før ånden ble lokket inn i skikkelse av en apekatt.

Manang Bungai drepte den med to velrettede støt av spydet, men lot den klokkelig få tid til å forsvinne før livet ebbet ut, «for vi lar aldri ånder dø innom hus,» sa sjamanen.

De mest mistenksomme undersøkte nå nøye at det virkelig var blod på spydet, og det var det. Alle trodde; og Menun var lykkelig. Nå var hennes skyld sonet.

Men antropologen Derek Freeman som var til stede, var mere skeptisk. Han fant nå først og fremst ut at det litt for hurtig kom irr på spydspissen, som om det skulle ha vært blod på den minst ti minutter lenger enn etter hendelsesforløpet. Dessuten fikk han tak i litt av blodet og noen hår som hadde festet seg til blod-

levrene, og sendte det hele til et anatomisk institutt. Svaret var: «Blod og hår fra ape.»

Nå var jo ikke dette så galt. Sjamanen hadde sagt at ånden var materialisert som ape. Men vår vestlige forsker gikk videre, i all hemmelighet og uten at sjamanen var klar over spionasjen.

Etter å ha vært med på flere slike seanser kunne Freeman si med sikkerhet at det som foregikk ganske enkelt var følgende: Sjamanen var alene, sang sine sanger alt mens han spiste litt av den fremsatte maten og klappet samtidig litt blod og hår på spydspissen. Så laget han vislelyder som illuderte åndens ankomst, utstøtte et skrik, og det hele var over.

Var nå Manang Bungai en taskenspiller? Og er i så fall sjamaner generelt bedragerer?

Som nevnt lot ikke Freeman det skinne igjennom overfor sjamanen at han forsto sammenhengen. De hadde lange samtaler med hverandre og av dem gikk det tross alt frem at Manang Bungai hadde litt dårlig samvittighet. Han kom stadig med dette at han gjorde jo en god gjerning, at det var et farlig yrke og at sjamanismen på sett og vis var en hard påkjenning for sjamanene selv. De påtok seg på en måte andres skyld.

Det er neppe tvil om at mange sjamaner er i et tvetydig forhold til sitt yrke. De er på en måte spaltede personer. De tror på seg selv, men tviler samtidig.

I de senere år er det gjort endel undersøkelser av sjamanenes psyke, og det viser seg at visse fellestrekk går igjen de forskjelligste steder i verden.

Sjamanen er vanligvis en svak person med hysteriske trekk og tendens til homoseksualitet. Han eller hun, mange sjamaner er kvinner, har gjerne hatt en ekstatisk opplevelse i forbindelse med utmattelse. Han har senere lært visse ritualer og bønner og «triks» som gir ham en ytre sikkerhet og verdighet.

Denne evige spaltingen mellom sterkt og svakt, sannhet og løgn, vederheftighet og lureri, godt og ondt, gjør sjamanens liv til en stadig strid. Men nettopp gjennom striden og tvilen og troen vokser han i evne til medmenneskelighet. Hans talent for

forståelse av andre kan bli legendarisk, og derfor kan han bli til reell hjelp. Slik som Manang Bungai ble det!

Men ville det ikke være bedre om han sa rett ut at det ikke var snakk om ånder og onde makter? For det første er jo vansken den at sjamanen selv paradoksalt nok tror på dette han gjør. Selvom der er litt lureri med i spillet, så er det virkelig en kamp mot ånder han fører.

Og for det andre ville han aldri få folket til å følge seg, hvis han sa noe så hårreisende som at ånder ikke er til. Alt er jo for dem gjennomrislet av ånder, så den veien er stengt.

Sjamanen lever i en helhet av natur og mennesker og ånder, men han selv er en spaltet personlighet.

Hvordan kan det ha seg at en som er splittet og svak kan få så store ekstatiske opplevelser at han kan innvies til sjaman?

Kanskje har dr. philos Ola Raknes rett i en tankerekke som, hvis jeg ikke har misforstått, raskt kan skisseres slik:

Vår personlighhet vokser seg selvstendig, og det dannes et klart JEG. Utallige påvirkninger fra andre mennesker og tildragelser og fra naturen selv går ikke inn i JEG-et, men leirer seg i det underbevisste som kjerner utenfor personligheten. Det skapes altså visse sjelelige skikkelser som ikke integreres i JEG-et.

Av og til vil det oppstå strid i det indre mellom personligheten selv og en eller flere av de andre sjelelige skikkelser. Vi får en veldig spenningstilstand, som ofte kan være fruktbar. I enkelte tilfelle brytes JEG-et helt ned, og vedkommende blir plutselig en annen person. Dette varer kanskje bare et kort øyeblikk, så overtar JEG kontrollen igjen.

Men det som skjedde var at ytre sett ble vedkommende f. eks. helt stiv og stille og stirrende, eller vill og hylende, kanskje hoppet han rundt som et dyr osv.

Mens det på det indre plan skjedde enslags åpenbaring. JEG ble veltet ned og fikk se noe helt annet, et annet jeg, en annen sjelsskikkelse. Det ga en eiendommelig indre lykkeopplevelse.

Det er dette som skjer i ekstasen, mener Ola Raknes.

Nå er det lettere å forstå kombinasjonen av et svakt JEG,

sjelespalting, ekstase og sjamanisme. Saken er ganske enkelt den at det svake JEG lettere viker plassen for andre sjelelige skikkelser, mens et for sterkt JEG ville ha sperret hele veien og aldri gitt de muligheter for ekstase og innlevelse som sjamanen må ha.

Sjamanismen innebærer med andre ord enslags anerkjennelse og utnyttelse av dem som er annerledes, av avvikerne.

Jeg vil ikke gi meg inn på en vurdering av vårt eget psykiske miljø i denne sammenheng, men det kan vel løselig tenkes at sjamanismen kan lære oss noe positivt. Nemlig å åpne oss mere for det merkelige, så vi aktivt kan ane oss inn mot andre skikt av personligheten enn det vesterlandske dominerende JEG.

Det kan tenkes at en slik større oppmykning i vårt forhold til oss selv kan åpne oss mere for andre.

For ikke å snakke om den ting at vi kan åpnes mere for alt og alle som er annerledes. Se verdiene også i det avvikende, og på den måten få videre horisont og rikere opplevelser.

Ikke så å forstå at jeg ønsker innføring av trolldom og sjamanisme. Dertil skulle jeg tro vi er kommet for langt i menneskelig modenhet. Men vi trenger nye åpninger for religiøse opplevelsesmuligheter, og da er det ikke av veien å løfte litt på sløret inn mot de ukjente skikkelser i våre sinn.

Jo mere vi nemlig får løftet på sløret innover i oss selv på jakt etter eget JEG, desto vanskeligere er dette JEG å finne. Jeg har en anelse om at min egen identitet er *i Gud*, eller som det har vært sagt: i Guds erindring om meg. Og slik er det for alle mennesker, svake eller sterke, sjamaner eller nøkterne vitenskapsmenn, folk fra Øst eller folk fra Vest: mennesket vinner egentlig frem når det mister seg selv og er i Gud. «Og dette er det evige liv: at de kjenner deg, den eneste sanne Gud, og ham du har utsendt, Jesus Kristus.»